

Nr 788

Av herr Martinsson m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition nr 10, med förslag till lag om införande av brottsbalken m. m.

(Lika lydande med motion nr 649 i Första kammaren)

Med anledning av innehållet i Kungl. Maj:ts proposition nr 10 år 1964 får vi anföra följande.

I propositionen har framlagts förslag till lag med vissa bestämmelser om förfarandet beträffande underåriga lagöverträdare. Innehållet av den föreslagna lagen överensstämmer med undantag av vissa mindre viktiga detaljer med nu gällande lagstiftning om åtalseftergift. Kungl. Maj:t har alltså helt frångått de förslag, som framlagts i strafflagberedningens betänkande Skyddslag, där det föreslogs en betydande omläggning av reglerna om åtal beträffande brott, som förövats av personer i åldern 15—17 år.

Efter införandet av 1944 års lag om åtalseftergift har huvudlinjen i det kriminalpolitiska reformarbetet i Sverige varit att överföra ansvaret för de yngsta lagöverträdarna från kriminalvården till den sociala barna- och ungdomsvården. Ett uttryck för denna kriminalpolitiska linje var även lagen den 30 december 1952 med vissa bestämmelser om påföljd för brott av underårig. Ett visst avsteg från denna linje gjordes dock av statsmakterna vid antagandet av brottsbalken år 1962, då man på vissa icke oväsentliga punkter avvek från strafflagberedningens förslag.

Med början 1959 och sedan riksåklagaren den 24 februari 1959 i saken utfärdade en cirkulärskrivelse till rikets åklagare synes i den pratiska tillämpningen ett allt större antal ungdomar ha kommit i kontakt med domstolarna beroende på den allt större restriktiviteten i fråga om utnyttjandet av åtals- eftergifter.

Det är kanske förklarligt, att viss restriktivitet tillämpades i slutet av 1950-talet grundad på barnavårdsnämndernas svårigheter att erhålla plats för ungdomar på ungdomsvårdsskolor. Situationen på detta område har emellertid förbättrats, och den fortsatta restriktiviteten kan icke ha denna förklaring utan synes vara uttryck för en medveten strävan från åklagarnas sida att underlåta att ge åtalseftergift.

En utredning av docenten Knut Sveri visar att beträffande straffregisterbrott bland 15—17-åringarna år 1955—1957 meddelades åtalseftergift för ca 91 procent, medan år 1961 motsvarande procenttal var 66. En följd av detta är också att antalet ungdomar som erhållit villkorlig dom och anstånd med straffets ådömande ökat betydligt. Enligt en uppgift skulle för närvarande

endast ca 50 procent av straffregisterfallen bland 15—17-åringarna erhålla åttaseftergift. Denna utveckling framstår för oss såsom synnerligen beklaglig, eftersom ett stort antal ungdomar dras inför domstol och därigenom förmodligen tar större eller mindre allvarlig skada av detta. Detta framhålls även av Socialmedicinska barnavårdsdelegationen inom Svenska socialvårdsförbundet i en skrift till statsrådet och chefen för justitiedepartementet av den 30 december 1963.

För ungdomar av viss annan läggning kan deltagande i en rättegång vid så unga år få en annan verkan. Man träffar ibland på ungdomar, som anser det vara synnerligen »tufft» att få uppträda inför rätta, spela en roll, bli omskrivna i tidningarna etc. Det framstår som tämligen klart, att en dylik inverkan heller inte är önskvärd och i varje fall icke är ägnad att tillrättaföra vederbörande. Risk förefinnes även för att den unge fixeras i sin roll som ungdomsbrottsling, som dokumenterats genom rättegången. En handläggning inför barnavårdsnämnd väcker inte den uppmärksamhet som det här är fråga om och torde knappast vara till skada för vederbörande.

Liknande betänkligheter mot nu gällande ordning har även i skrivelse den 5 april 1963 framförts av Svenska socialvårdsförbundet och barnavårdsnämnderna i Stockholm och Göteborg. I nämnda skrivelse har framhållits, att en inskränkning av allmän åklagares rätt att väcka åtal för gärning, som någon begått i åldern 15—17 år, framstår som synnerligen angelägen.

En annan olägenhet som är förknippad med nuvarande tillämpning är att det råder en viss dualism beträffande lagöverträdarna under 18 år. Barnavårdsnämnderna gör utredning och uttalar sig om de åtgärder som kan anses vara till fyllest för lagöverträdarens tillrättaförande. Åtalsfrågan prövas emellertid av åklagare. Denne grundar i många fall sitt avgörande på om han anser den av barnavårdsnämnden tilltänkta åtgärden vara tillräckligt ingripande för att den skall stå i förhållande till den brottsliga handlingen. Härigenom är det tänkbart att barnavårdsnämnder tvingas till åtgärder, som är mindre ändamålsenliga för den unges fortsatta anpassning men som ur barnavårdsnämndens synpunkt har det goda med sig, att åklagaren avstår från åtalet. Även om det är önskvärt, att det råder ett förtroendefullt förhållande mellan olika myndigheter måste man ha klart för sig att dylika dissonanser kan uppkomma, eftersom frågorna skall handläggas av myndigheter som många gånger har helt skilda synpunkter på dem. Genom den nu föreslagna lagstiftningen konserveras i stort de nuvarande olägenheterna, och risk förefinnes att det antal ungdomar i åldern 15—17 år, som dras inför domstol, kommer att öka i antal ytterligare såväl absolut som relativt.

I departementschefens uttalande i propositionen under rubriken »Särskilda inskränkningar i åtalsplikten beträffande unga lagöverträdare» kan man ej heller finna någon bestämd anvisning till de handläggande myndigheterna, att nuvarande praxis skall mildras och att åklagare i större utsträckning än tidigare skall besluta att ej tala å brottet.

Det lyckligaste hade med all sannolikhet varit, att man i stället för den nu föreslagna lagen antagit de föreslagna reglerna i strafflagberedningens betänkande Skyddslag. Enligt detta förslag skulle allmänt åtal få väckas allenast om åklagaren finner, att handläggning i domstol erfordras för utredning om brottet, att den unge bör dömas till böter eller att med hänsyn till brottets grova beskaffenhet eller eljest särskild anledning föreligger att dra saken under domstols prövning.

Med hänsyn till att riksdagen med små förändringar antagit propositionen nr 10 vid 1962 års riksdag med Förslag till brottsbalk torde emellertid ett antagande av strafflagberedningens förslag i denna del bryta av alltför mycket mot det tidigare antagna lagverket. Med hänsyn härtill avstår vi ifrån att framlägga nytt förslag till lagtext även om lagtext i enlighet med strafflagberedningens förslag hade varit i och för sig motiverad.

Däremot anser vi att riksdagen i samband med antagandet av den nya lagstiftningen bör klart uttala, att åklagares rätt att besluta att ej tala å brottet skall givas en generös tillämpning, så att den nu pågående olyckliga utvecklingen brytes.

Departementschefen uttalar, att åtal bör kunna underlåtas, om man häri genom åstadkommer lika goda eller bättre behandlingsåtgärder än om åtal väckes. Med den framskjutna plats överlämnande till vård enligt barnavårdslagen intar i brottsbalkens påföljdssystem, skulle den principen enligt departementschefens mening leda till att området för underlåtenhet att åtala utvidgas. Detta uttalande kan i och för sig framstå som värdefullt, men med hänsyn till att åklagarna i många fall anser, att lagföringen som sådan har ett individual-preventivt värde för den unge torde statsmakterna behöva uttala sig betydligt mera bestämt för att få en förändring till stånd. Som lagstiftningen nu är konstruerad, har ändå rätten och plikten att bedöma vilka behandlingsåtgärder, som är lika goda eller bättre, hänskjutits till åklagaren, och han kan i denna del ha helt andra meningar än den barnavårdsnämnd, som med eller utan åtal sedan skall förordna om behandlingsåtgärderna.

Vidare har departementschefen ej funnit det vara befogat att generellt uttala att åtal bör undvikas av det skälet, att rättegångsförfarandet inför domstol kan ha ogynnsam verkan på den unge. I sammanhanget framhåller departementschefen, att särskilda regler föreslås för domstolens handläggning av mål mot unga lagöverträdare. Även om särskilda regler tillämpas vid domstolens handläggning i mål mot unga lagöverträdare, kan rättegångsförfarandet inför domstol ha synnerligen ogynnsam inverkan på de unga av skäl, som vi här ovan anfört. Riksdagen bör därför vid sitt antagande av lagen klart uttala att åklagaren kan underlåta att tala å brottet även av det skälet, att rättegångsförfarandet i det speciella fallet kan ha ogynnsam inverkan på den unge.

Departementschefen har förklarat, att följderna av åklagarens tvekan huruvida icke annan påföljd än vård enligt barnavårdslagen bör väljas skulle bli att frågan om påföljd hänskjutes till domstols avgörande. Det bör i stället

i sammanhanget framhållas att om åklagaren är tveksam bör han använda den gamla regeln: »Hellre fria än fälla» samt gå den lindrigare vägen och besluta att ej tala å brottet. Följden blir då den, att barnavårdsnämnden får frihet att använda någon av de möjligheter, som den kan finna ändamålsenlig. För att brottsbalkens stora möjligheter att för lagöverträdarna finna lämpligaste samhällsåtgärder skall kunna utnyttjas bör riksdagen giva till känna, att de nu föreslagna rättsreglerna icke innebär något avsteg från den kriminalpolitiska linje som man började att följa år 1944 utan i stället innebär ytterligare ett steg framåt efter samma linje.

Departementschefen framhåller i sitt anförande, att de skiftningar som förekommit i åklagarmyndigheters, barnavårdsorgans och domstolars praxis icke får tilläggas alltför stor betydelse. Den åklagarpraxis, som tillämpas sedan i slutet av 1950-talet och som redovisats i början av denna motion, är uppenbarligen grundad på riksåklagarens här ovan omnämnda cirkulärskrivelse och kan ej betecknas såsom en skiftning utan är helt bestämd till sin karaktär och omfattar hela landet. Det skulle för en stor upplyst opinion inom landet framstå såsom synnerligen beklagligt, om ett genomförande av brottsbalken och dess följd författningar lämnade denna praxis helt oberörd.

På grund av det ovan anförda hemställas,

att riksdagen vid antagande av Kungl. Maj:ts förslag till Lag med vissa bestämmelser om förfarandet beträffande underåriga lagöverträdare såsom motivering till dess § 1 måtte förklara

att de yngsta lagöverträdarna i princip skall omhändertagas inom ramen för den sociala barna- och ungdomsvården,

att lagen i enlighet med denna princip skall givas en generös tillämpning,

att denna generösa tillämpning skall kunna medföra, att i huvuddelen av antalet fall beslut att ej tala å brottet skall kunna fattas,

att en befarad ogynnsam inverkan på den unge av rättegångsförfarandet skall kunna utgöra skäl för att ej tala å brottet samt

att barnavårdsnämnden vid sitt avgörande av ärenden enligt lagen endast har att ta ställning till vad som ur nämnden synpunkt kan anses vara lämpligast för den unges anpassning till samhällets krav.

Stockholm den 29 januari 1964

Bo Martinsson

Astrid Bergegren

Thyra Löfqvist

Tekla Torbrink

Elvira Holmberg